

КУЛЬТУРА ПОВСЯКДЕННОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ЛОГІКИ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. ЧАСТИНА II

Розглянуто логіку структурування та змістового наповнення навчальної дисципліни "Культура повсякденності", спричинена як складністю та багатогранністю самого феномену повсякденності, так і міждисциплінарністю методологічних оптик її дослідження, різноманітністю використовуваного теоретичного інструментарію, що, у свою чергу, обумовлює розмаїття поглядів на саму сутність феномену повсякденності та її складові. У другій частині статті предметом розгляду стали характерні ознаки повсякденного та його опозиційні світи, що допомагає окреслити межі світу повсякденного, а також структури повсякденності та їх фактологічно-сміслові наповнення. Зокрема, тіло людини та техніки тіла в контексті повсякденних практик; дім та поселення як організований та впорядкований простір плину повсякденного життя; харчування у різних режимах гастрономічних практик; одяг та його соціально-статифікаційна роль у повсякденні; емоційні, нормативно-регламентуючі та ціннісні підвалини світу взаємин у родинному колі. Проблематизується сама назва навчальної дисципліни "Культура повсякденності". Акцентовується увага на доречності її заміни на "Культурологію повсякденності".

Ключові слова: культура повсякденності, структура навчальної дисципліни, зміст навчальної дисципліни, структури повсякденності, культурологія повсякденності.

Постановка проблеми. У першій частині статті було наголошено на підвищеному інтересі представників різноманітних галузей соціогуманітарного знання до розгляду повсякденності. Міждисциплінарні дослідження дали плідні результати у пізнанні цього багатогранного та складного для наукового пізнання феномену. Однак міждисциплінарна "реєстрація" феномену повсякденності як предмета дослідження створює певні труднощі у визначенні структурної будови та тематичної наповненості навчальної дисципліни "Культура повсякденності", яка входить до освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, що забезпечують підготовку фахівців з культурології у закладах вищої освіти в Україні. Такі обставини актуалізують потребу обговорення логіки викладу курсу "Культура повсякденності" та напрацювання своєрідного "канону" її тематичного поля, які б забезпечили власну специфіку даної навчальної дисципліни.

Аналіз досліджень і публікацій. Огляд тематичної різноманітності досліджень та найважливіших публікацій щодо феномену повсякденності було здійснено у першій частині цієї статті. Повторно відзначимо, що проблема культури повсякденності як навчальної дисципліни, яка б мала більш-менш чітке розмежування з історією, соціологією повсякденності, етнологією та отримала специфічні культурологічні риси власного "обличчя", яке вирізнялось би з-поміж названих наукових "портретів", поки що не стала предметом обговорення зацікавлених учасників як наукового дискурсу в Україні, так і викладацької спільноти.

Мета статті. Проблематизувати у сучасному культурологічному дискурсі в Україні логіку структурної будови та змістове наповнення навчальної дисципліни "Культура повсякденності"; проаналізувати наявні моделі структури курсу, базові елементи тематичного поля та розглянути варіанти його змістового наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатоманітність трактувань феномену повсякденності дає можливість виокремити характерні ознаки повсякденного і тим самим конкретизувати смислове наповнення поняття повсякденності. Найчастіше серед ознак повсякденного зустрічаються повторюваність, знаність, звичність, впорядкованість, які перетікають у тривіальність [3]. Для повсякденного життя властиві утилітарність дій та прагматизм. Відсутність новизни обумовлює рутинність, позаподієвість плину життя у повсякденні, моно-

тонність, автоматизм, які, як правило, не фіксуються свідомістю. Такий характер повсякденних дій обумовлює певні емоційні стани суб'єкта повсякденності з домінуючими мотивами суму та нудьги. Повсякденність – це світ, в якому людина вільно орієнтується, це самоочевидність, достовірність якої не потребує доказів.

Наведений перелік характерних ознак повсякденності опосередковано відтворює специфіку розуміння значущості цього феномену та визначення його статусу в соціальній реальності як такої. Переважна кількість позицій цього переліку, на перший погляд, має негативні конотації, що відображають тлумачення повсякденності як нижчої реальності по відношенню до високоспеціалізованого світу людської діяльності. Спочатку панувало переконання, що повсякденність структурується / детермінується / ціннісно орієнтується "вищими" сферами людської діяльності (міф, релігія, наука, мистецтво), залежить від них і підпорядкована їм. Однак існує інша точка зору, згідно з якою саме повсякденність є вищою реальністю, своєрідним "плавильним тиглем", в якому зароджуються/визначаються/формується прообрази спеціалізованого світу людської діяльності [3].

Важливим теоретичним завданням є окреслення меж феномену повсякденності. Хоч існує думка про те, що недоречно протиставляти повсякдення неповсякденню, "оскільки між ними немає жодної межі; одне перебуває в іншому, і навпаки" [4, с. 13]. Та окреслення меж повсякденності, на наше переконання, є досить продуктивним з теоретичного погляду, оскільки це сприяє більш чіткому розумінню світу повсякденного, його предметно-речової наповненості, специфіки повсякденних практик та ціннісних стереотипів. Теоретичне усвідомлення меж світу повсякденного допомагає відбирати та систематизувати предметно-речові та ментальні складові повсякдення при укладанні навчальної програми.

Багатогранність феномену повсякденності обумовлює специфіку шляху визначення меж світу повсякденного через окреслення неповсякденного, важливою ознакою якого є незвичність та потенційна небезпека руйнування усталеного порядку. Опозиційними світами повсякденного найперше є свято, яке руйнує усталений порядок повсякденності у його нормативній заданості завдяки презентації іншого порядку, ненормованого, непередбачуваного, а також пропонує інші поведінкові стратегії та соціальні ролі, докорінно відмінні від повсякденних [5, с. 53].

За межею повсякденного світу міститься ритуал, який хоч і має константні впорядкованості, повторюваності, але за своїм змістом є опозицією повсякдення, оскільки здійснюється як супровід / обрамлення особливо значущої події в житті окремого індивіда чи певної спільноти.

Протилежністю повсякденності є екстремальність, яка породжується макроподіями, як, наприклад, стихійне лихо, техногенні катастрофи, збройні конфлікти, соціальні революції, та біографічно детермінованими ситуаціями – хворобами, травмами, втратою близької людини, серйозною невдачею, глибоким розчаруванням в особистому житті тощо. Такі події руйнують усталений життєвий ритм і несуть потенційну загрозу неповернення звичного повсякденного ритму та встановлення так званої екстремальної повсякденності.

Гра та навчання також є опозиційними світами повсякденності. Гра є вільною діяльністю, позбавленою утилітарно-практичної мети. Вона залучає до світу фантазії та свободи і тим самим протистоїть діяльній, емоційній та мисленнєвій рутині повсякденного існування. Навчання як процес засвоєння знань хоч і відзначається структурованістю і впорядкованістю, містить елементи повторення, але аж ніяк не є повсякденністю, оскільки постійно відкриває нові горизонти знання, свободи та творчості [5, с. 53].

Зазначені опозиційні світи повсякденності не викликають міждисциплінарних дискусій щодо свого статусу, чого не можна сказати про феномен дозвілля. Немало фахівців-"повсякденнознавців" вважають дозвілля структурним елементом повсякденного життя, напевно, через повторюваність як провідну характерну ознаку повсякденного. На наш погляд, дозвілля є також опозицією повсякденного, або "лакуною неповсякденного у повсякденні", оскільки йдеться про простір індивідуального вибору та свободи, що привносить емоційне, інтелектуальне різноманіття, відкриває вихід в інший світ, сповнений відпочинку, радості та задоволення.

Розмірковуючи про межі повсякденного, варто звернути увагу на діалектику повсякденного та приватного. В історичному "повсякденнознавстві" деякі дослідники розглядали приватне та повсякденне як тотожні сутності. Та варто зауважити, що не увесь плин приватного життя є виключно повсякденним, у ньому відбуваються неординарні/знакові події (народження, повноліття, одруження, смерть) та менш значущі, які аж ніяк не відносяться до світу повсякденного. Повсякденне не вичерпується приватним, як і приватне – повсякденним.

Специфіка повсякденної діяльності, параметри її хронотопу визначаються суб'єктом повсякденності, її творцем та "головним героєм". Таким може бути окремих індивід, мала соціальна група (наприклад сім'я), велика соціальна спільнота (професійна та конфесійна, соціальна верства, народність, нація), соціально-територіальна спільність (населення села, селища, міста, області, регіону, країни тощо). Масштаб суб'єкта повсякденної діяльності задає рівні повсякденності – індивідуальний та колективний, приватний та публічний. Варто зазначити, що зміна масштабу суб'єктності, яка обумовлює щоденну повторюваність, регулярність подій на рівні міста, регіону, держави, не обумовлює інверсію неповсякденного у житті окремого індивіда у факт повсякденності на рівні спільноти. Наприклад: у житті окремого індивіда чи малої соціальної групи будь-яка зміна соціального статусу є неординарною подією, і, незважаючи на те що для територіальної спільноти це є фактом

щоденної повторюваності, такі події не набувають статусу повсякденності у масштабованому форматі [7].

Характер і зміст повсякденної діяльності визначається не лише масштабом її суб'єкта, а також його професійною, соціально-стратифікаційною, статевою та віковою приналежністю. Професійна діяльність є невід'ємною частиною світу повсякденності, вагомим фрагментом розпорядку дня. Варто наголосити, що творчі професії, хоч і не позбавлені лаку повсякденності, переважно реалізуються у неповсякденному вимірі, що надає їм особливої значимості та соціальної привабливості. Що стосується соціально-стратифікаційного виміру, то високий соціальний статус не позбавляє від повсякденного, він лише змінює реєстр щоденних справ, їхню просторову локацію та хронометраж повсякдених дій. Повсякденне життя – це життя дорослої людини відповідно до нормативних критеріїв дорослості, які обумовлюються культурно-історичними особливостями [7].

Дослідження повсякденності вимагає враховувати певні її особливості, а саме: 1) повсякденність є продуктом тривалого історичного розвитку, вона розгортається у "довгочасових тривалостях" (Ф. Бродель) і складається природним шляхом відбору оптимального предметно-речового забезпечення та найбільш прийнятних норм, правил, звичок; 2) її притаманний інерційний характер, який забезпечує функціонування життєвого світу, навіть за умови радикальних суспільно-політичних чи природних катаклізмів; 3) інерційність протистоїть різноманітним корекціям інституційного характеру, оскільки повсякденність не підвладна розпорядчим директивам чи наказам. Повсякденність – це великий "ворог" новацій, реформ, це велика скеля, об яку часто розбиваються нові устремління та прагнення. У темпоральному вимірі повсякденність – це самодостатнє теперішнє, яке орієнтоване на найближче, обчислюване днями минуле і майбутнє (вчора, позавчора, завтра, післязавтра). Цьому сприяє наповненість повсякденності поточними, повторюваними день у день турботами і обов'язками.

У контексті вищевикладеного постає закономірне питання про значення та функціональну роль повсякденного життя. У сучасних наукових дослідженнях, предметом вивчення яких є феномен повсякденності, негативні конотації щодо її значущості та ролі ("застиглість форми", опір змін) доповнені обґрунтуванням / визнанням позитивного потенціалу повсякденності. Найперше зазначається її роль у фундаментальному забезпеченні неповсякденного, і навіть вона визнається вищою реальністю [2].

Світ повсякденності – це інтерсуб'єктивний світ, який індивід поділяє з іншими людьми і має з ними спільне розуміння повсякденної реальності, на підставі якого здійснюється комунікаційний зв'язок. Повсякденність розглядається як спосіб індивідуального відтворення, як простір соціалізації, набуття базових / життєзабезпечуючих компетентностей, де людина розвиває свої здібності, формує свою особистість, набуває ідентифікаційних визначеностей. Завдяки засвоєнню/успадкуванню/передачі певних стереотипів, формуванню усталених повсякдених практик реалізується організаційно-впорядковуючий, стабілізуєчий потенціал повсякдення. Повсякденність – це універсальна основа культури окремої особистості та соціуму в цілому.

У другій частині курсу "Культура повсякденності" можна зробити загальний огляд елементів повсякден-

ного простору та повсякденного життя в цілому. Варто зазначити, що дослідження феномену повсякденності потребує конкретизації щодо її фрагментів / структурних елементів / певних складових, які її наповнюють / обумовлюють / визначають / детермінують. У сучасній соціогуманітарній науці немає одностайної думки щодо цієї проблеми. Переважно до "структур повсякденності" (термін Ф. Броделя) передусім зараховують елементи предметно-речового світу, що забезпечують повсякденні потреби. Досліджуючи повсякденність, науковці вивчають житло (архітектурні особливості, матеріал споруд, принципи зонування, реєстри речей домашнього вжитку, меблі, елементи інтер'єру та особливості його впорядкування тощо), типи поселення (село, селище, місто, технологічні характеристики поселень), харчування (продукти, раціон, технологія приготування та споживання), одяг (техніка виготовлення, соціально-стратифікаційні особливості), тіло людини (різноманітні тілесні практики, пов'язані з доглядом за тілом, підтримкою здоров'я). У тематичному полі "повсякденнознавства" вагоме місце займають і нематеріальні елементи життєвого світу людини: взаємовідносини, їхні ціннісні підвалини, типові поведінкові стратегії, звички, форми комунікації, емоційне життя, зокрема спектр переживань (сум, журба), система життєвих орієнтирів (смаки, уподобання, пріоритети, норми та цінності).

Розглядаючи структури повсякденності, варто розпочати, на наш погляд, з тіла людини, керуючись думкою М. Мосса про те, що "тіло людини є перший і найбільш природний інструмент людини" [8], завдяки якому вона реалізує себе в житті. Варто звернути увагу на тематичні трансформації зацікавленості тілом у західноєвропейській культурі: тіло як "плоть" у релігійних доктринах, тіло як робоча сила індустріального виробництва, тіло як елемент соціальної тактики та "двигун" стратегій споживання у постіндустріальному суспільстві.

Початок розгляду тіла як соціокультурного явища пов'язують з французьким істориком Ж. Мішле та його працею "Народ" (1837). Погляд на тіло людини як предмет історичного аналізу продовжив М. Блок ("Королі-чудотворці" (1924; "Апологія історії" (1941)); на прямий зв'язок між способами користування тілом у повсякденні та соціокультурним контекстом вказав М. Мосс у роботі "Техніки тіла" (1935); Н. Еліас у своїй праці "Про процес цивілізації" (1939) ретельно дослідив трансформації та регламентації "технік тіла", що сприяли формуванню дисциплінарного самоконтролю і, на його погляд, були серед основних чинників цивілізаційного поступу західноєвропейської спільноти. Тіло в контексті філософських зацікавлень добре ілюструють роботи М. Фуко ("Історія божевілля в класичну епоху" (1961), "Народження клініки: Археологія лікарського погляду" (1963); "Наглядати і карати" (1975); "Історія сексуальності" (1976–1984)) та Ж. Бодрієра "Тіло – самий прекрасний об'єкт споживання" ("Суспільство споживання" (1970)).

Розгляд історичної еволюції концепту "тіло" приводить до потреби аналізу поняття "тілесність", яке фіксує розгляд тіла людини у контексті соціокультурних значень та смислів та артикулює увагу на тому, що соціокультурний простір має суттєві наслідки для тіла, перетворюючи його з біологічного феномену у соціокультурне явище, надає йому додаткових характеристик та вимагає нових якостей, сформованих соціокультурними вимогами та певними регламентаціями соціуму. Соціокультурне "форматування" людського тіла має також історичні особливості, які фіксуються у своєрідному

"тілесному каноні" (М. Бахтін), сповненому соціально-нормативними уявленнями про те, яким є і яким має бути людське тіло. У контексті нормативних приписів щодо тілесності варта уваги еволюція уяви про маскуліність/фемінність та її вплив на повсякденні практики сімейного побуту.

Наступним структурним елементом повсякденності можна розглянути дім та поселення – зорганізований та впорядкований простір, в якому розгортається драма повсякденного життя. При розгляді культурної "біографії" дому та його основоположної ролі у формуванні особливостей плинності повсякденного життя варто наголосити на тому, що дім є точкою відліку людської спільноти, має об'єктивні та суб'єктивні характеристики, підлягає певним критеріям типологізації житла як такого, обумовленим географічними, етнокультурними, соціально-економічними чинниками [7]. Не зайвим буде, з нашого погляду, розгляд культурно-історичної еволюції зонування житла та інтер'єру, принципів класифікації речей домашнього вжитку, еволюції номенклатури предметно-речового світу дому, її причин та ролі у змінах змісту та технологій повсякденних практик.

У переліку структур повсякденності, які пропонуються до розгляду у навчальних програмах з "Культури повсякденності", особливе місце займає тема гастрономічного, до якої в останнє десятиліття прикута увага не лише теоретиків, а й широкого загалу в контексті популяризації різноманітних гастрономічних практик у різних соціокультурних контекстах. При розгляді гастрономічного варто звернути увагу на концептуалізацію понять "гастрономічна культура" та "гастрономічні практики", функції гастрономічної культури, а також фактори впливу на її формування. Доречним буде звернення до історії зацікавленості гастрономічними практиками в контексті наукових досліджень, зважаючи на те що історія рефлексії щодо гастрономічного не була топовою в межах гуманітарного знання майже до останньої третини ХХ ст. Цією проблемою цікавились переважно етнологи (Е. Тейлор, Д. Фрезер), історики (П. Гро, І. Забелін, М. Костомаров), в роботах яких гастрономічні практики як такі не були предметом спеціального дослідження. Увага цих дослідників до їжі та напоїв в межах традиційного суспільства була реалізована в описово-фактологічному ключі. У контексті соціологічних студій особливий статус мають дослідження соціальної значимості спільної трапези (Г. Зіммель "Соціологія трапези", 1910) та харчових режимів (П. Сорокін "Голод як фактор", 1922).

Повноцінна та в позитивних тонах рефлексія гастрономічного стала можливою у філософії постмодернізму, яка дозволила розвиватися філософському осмисленню повсякденності як простору життя тіла і реалізації тілесних практик. Розпочинається вона у 1960–70-ті рр. і пов'язана з дослідницькою діяльністю структуралістів: К. Леві-Стросса ("Міфологіки"), Р. Барта ("До психо-соціології сучасного харчування"). У їхніх роботах ідея їжі розглядається як специфічний культурний код.

На межі 1980–90-х років у західноєвропейському науковому дискурсі сформувався особливий напрям досліджень – Food studies. Цей міждисциплінарний проєкт об'єднав істориків, етнографів, антропологів, соціологів, економістів, політологів та представників низки інших галузей знань. Цільовим завданням цього напрямку є формування цілісного знання про сферу харчування.

При розгляді специфіки гастрономічних практик ХХ ст. слід звернути увагу на їхню особливість за

умов екстремальної повсякденності тоталітарних режимів та дисциплінарні можливості гастрономічних практик. В останнє десятиліття актуальною темою дослідження в контексті гастрономічного є гастрономічні практики як дисциплінарний ресурс соціополітичного режиму (І. Сохань).

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменований розвитком індустрії швидкого харчування як домінуючої основи гастрономічних практик глобалізованого світу. У зв'язку з цим вартує розглянути "макдональдизація" та "кока-колізація" харчових режимів та їхня протидія – рух "Слоуфуд" як нова філософія харчування.

До предметного кола навчальної дисципліни "Культура повсякденності" укладачі програм включають також тему одягу, яку можна розглядати дещо ширше – як тему костюму, елементом якого є не лише одяг, а й головний убір, взуття, зачіска, прикраси, аксесуари, макіяж, татування, пірсінг, парфуми, а деякі дослідники додають іще манери.

Традиційно історією костюму цікавляться мистецтвознавці, етнологи, археологи. Неодноразово костюм був об'єктом дослідження для філософів, психологів, соціологів. Варто наголосити, що об'єкт вивчення для названих дисциплін один, але предмет дослідження різний. Мистецтвознавці розглядають одяг з погляду стилістики, етнологи – особливості одягу різних народів, історики – як соціальний маркер представників різних груп населення в певний історичний час, економісти – як свідчення майнової спроможності певних груп, соціологи – з погляду соціальної структури певної спільноти, філософи – з текстуально-символічної та естетичної точок зору тощо. Специфіка зацікавленості костюмом у культурі повсякденності не має чіткого окреслення, і тому існує потенційна небезпека дублювання дослідницьких оптик вищеназваних дисциплін.

Довготривала історія зацікавленості костюмом була, як правило, історією речей, з яких він складався. В останні три десятиліття костюмом цікавляться задля дослідження історії людських взаємин, у контексті яких речі знаходять певний соціальний зміст. У такому ракурсі, на наш погляд, можна досліджувати костюмні "репертуари" різних епох як результат складної особистісної та соціальної взаємодії в контексті повсякденного життя.

Людські взаємини та пов'язаний з ними світ емоцій / переживань, нормативних приписів / регламентацій, ціннісних настанов також є архіважливою тематикою в структурі навчальної дисципліни "Культура повсякденності". Розглядаючи найперше світ сімейного життя, можна відслідкувати актуальні для певної епохи / етнокультурної групи / соціальної страти базові компетентності особи у світі повсякдення (не лише інструментальні, а й духовні / ментальні), механізми їхнього формування та причини змін у переліку запитуваних компетентностей. Різноманітні характеристики духовного світу акторів повсякдення можна сканувати, розглядаючи сімейний побут (наприклад практику розподілу сімейних обов'язків); емоційне забарвлення родинних стосунків (чоловік-дружина, батьки-діти, старі-малі, місце дітей у житті чоловіків і родини загалом); часові ознаки дитинства та статус дітей у сімейній ієрархії; ставлення до старості та вплив людини похилого / старечого віку на перебіг сімейних процесів; зміну матеріально-технічного забезпечення сімейного життя та відповідні зрушення у функціональному призначенні сім'ї і т. п.

Наведений перелік структур повсякденності (який не є вичерпним, він може бути доповнений та суттєво деталізований) є свідченням складності процесу теоретичної осяжності феномену повсякденності, що зумовлює неоднозначність у визначенні предметного дослідницького поля та ілюструє усю проблемність наукового осмислення даного феномену.

Висновок. На підставі огляду основних точок зору на феномен повсякденності у сучасному соціогуманітарному знанні, фрагментів різних моделей концептуалізації поняття повсякденності можна пересвідчитися як у складності цього феномену для науководослідницьких практик, так і у розмаїтті розуміння його смислової наповнюваності. Ще складнішою виявляється ситуація з концептуалізацією широко вживаного в сучасному "повсякденнознавчому" дискурсі самого поняття "культура повсякденності". Існує чимало визначень цього поняття. Дослідники оперують доволі конкретизованими визначеннями культури повсякденності, у яких вона розуміється як форма організації буденного життя та спосіб організації людських взаємин. Такі визначення спонукають до постановки питання про єдність форми та змісту, адже з плином історичного часу форма організації повсякденного життя могла бути стабільною, а зміст – змінюватися. Розмірковуючи про способи організації людських взаємин, не можна оминути ціннісні підвалини та нормативні приписи, які визначають зміст та характер цих взаємин. Отож, можна припустити, що культура повсякденності може розглядатися як відповідність певній нормативності, прийнятим стандартам, високим зразкам. Таке розуміння повсякденності дещо звужує погляд на усе багатство та різноманітність повсякденного плину людського життя. Цей обмежений погляд розширюється у визначеннях культури повсякденності як усього обсягу культури, актуалізованої у всій людській діяльності сьогоденного дня, або культури у всій різноманітності її життєвих проявів як універсального способу людського існування, як форми організації повсякденного життя та діяльності людини.

Існує також точка зору, що культура повсякденності проявляється через особливості діяльності, свідомості та поведінки, а також через світ речей, що оточує людину, конструктивні особливості її мовлення, що це є культура праці та виробництва, дискусій, політична культура, культура спілкування та поведінки. У цих визначеннях є свої суттєві недоліки, оскільки ми говоримо про культуру як таку, як специфічно людський спосіб існування.

На підставі огляду смислового наповнення понять "повсякденність" та "культура повсякденності" можемо стверджувати, що процес їх концептуалізації ще далекий від завершення і потребує хоча б ретельної систематизації їхніх смислових контекстів. Це завдання ускладнюється множинністю "місць наукової реєстрації" феномену повсякденності, яка обумовлює відсутність чіткої міждисциплінарної співпраці. Можна припустити, що специфіка культурологічної оптики могла б полягати в інтегративному погляді на феномен повсякденності.

Культура повсякденності – це реальність, яка є предметом дослідження соціогуманітарних наук, а дисципліну, яка б в інтегративному вимірі розглядала культуру повсякденності, доречніше було б назвати "Культурологія повсякденності" (такі пропозиції уже озвучувались [6], і такий приклад ми уже маємо [1]). Зміна назви навчальної дисципліни задала б інші контури предметного поля, що у свою чергу змінило б тематич-

не наповнення від переважної орієнтації на безмежний світ фактологічності повсякденності чи певну нормативність повсякденного буття до концептуального погляду на її змісти та сутності, пошуку певних її закономірностей у довгочасових історичних тривалостях, зміна яких обумовлює глибинні структурні зрушення у бутті людської спільності загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анотація навчальної дисципліни "Культурологія повсякденності" [Електронний ресурс] / Укладач Меднікова Г. С. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. – Режим доступу: <https://ffs.npu.edu.ua/kataloh-kursiv>
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания [Електронний ресурс] / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: Медиум, 1995. – 323 с. – Режим доступу: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/0458680_BCA67_piter_berger_lukman_t_socialnoe_konstruirovaniye_realnosti_tr.pdf
3. Вальденфельс Б. Повседневность как плавильный тигль рациональности [Електронний ресурс] / Б. Вальденфельс. – Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000927/st000.shtml>
4. Карівець І. В. Повсякденність: між трансценденталізмом і дивовижністю: монографія / І. В. Карівець. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 256 с.
5. Касавин И. Т. Анализ повседневности / И. Т. Касавин, С. П. Шавелев. – М.: Канон+, 2004. – 432 с.
6. Лелеко В. Д. Культура повседневности: становление учебного курса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-povsednevnosti-stanovlenie-uchebnogo-kursa>
7. Лелеко В. Д. Пространство повседневности в европейской культуре [Електронний ресурс] / В. Д. Лелеко. – СПб., 2002. – 320 с. – Режим доступу: <https://refdb.ru/look/2937078-pall.html>

8. Мосс М. Техники тела; Пер. з фр. А. Б. Гофмана / М. Мосс // Мосс М. Общества. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии. – М.: КДУ, 2011. – С. 304–325.

REFERENCES

1. Anotacija navchal'noi' dycypliny "Kul'tura povsjakdennosti" [Annotation of the discipline "Culturology of Everyday Life"], (2020). Kyiv, NPU im. M. P. Dragomanova. Retrieved from <https://ffs.npu.edu.ua/kataloh-kursiv>
2. Berger, P., Lukman, T. (1995). Social'noe konstruirovaniye real'nosti. Traktat po sociologii znaniya [The Social Construction of Reality. A Treatise on the Sociology of Knowledge]. Moscow, Medium. Retrieved from https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/0458680_BCA67_piter_berger_lukman_t_socialnoe_konstruirovaniye_realnosti_tr.pdf
3. Val'denfel's, B. Povsednevnost' kak plavil'nyj tigel' racional'nosti [Everydaylife as a melting crucible of rationality]. Retrieved from <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000927/st000.shtml>
4. Karivec', I. V. (2012). Povsjakdennist': mizh transcendentalizmom i divovyzhnistju [Everyday life: between transcendentalism and wonder: a monograph]. L'viv, Vydavnytvo L'vivs'koi' politehniky.
5. Kasavin, I. T., Shhavelev, S. P. (2004). Analiz povsednevnosti [Analysis of everydaylife]. Moscow, Kanon+.
6. Leleko, V. D. Kul'tura povsednevnosti: stanovlenie uchebnogo kursa [The Culture of Everyday Life: the formation of the training course]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-povsednevnosti-stanovlenie-uchebnogo-kursa>
7. Leleko, V. D. (2002). Prostranstvo povsednevnosti v evropejskoj kul'ture [The space of everydaylife in European culture]. Retrieved from <https://refdb.ru/look/2937078-pall.html>
8. Moss, M. (2011). Tehniki tela [Bodytechniques]. In Moss, M. Obshchestva. Obmen. Lichnost'. Trudy po social'noj antropologii [Societies. Exchange. Personality. Works on social anthropology]. Moscow, KDU, 304–325.

Надійшла до редколегії 07.09.21

V. G. Napadysta, PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

CULTURE OF EVERYDAY LIFE: TO THE ISSUE OF STRUCTURE AND CONTENT LOGIC OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE. PART II

The article discusses the logic of structure and content of the discipline "Culture of Everyday Life", due to the complexity and versatility of the everyday life phenomenon and interdisciplinarity of methodological optics of its research, the variety of theoretical tools, which, in turn, determines the ambiguity of views on the very essence of the everyday life phenomenon and its components. The analysis of educational programs on "Culture of Everyday Life", that are placed among the elements of educational professional and scientific training programs on "Culture Studies" in higher education institutions in Ukraine, demonstrated the wide variability of their content and structure. In the second part of the article, the characteristic features of the everyday life and its oppositional worlds, which helps to delineate the boundaries of the everyday life, as well as its structures and factual and semantic content, are analysed. In particular, the human body and body techniques in the context of everyday practices; house and settlement as an organized and ordered space of everyday life; meals in different modes of gastronomic practices; clothing and its socio-stratification role in everyday life; emotional, regulatory and value foundations of the world of relationships in a family circle.

The variability of the semantic content of the "culture of everyday life" concept is considered and the presence of problems in its conceptualization is noted. Based on this, the very name of the discipline "Culture of Everyday Life" is problematized. Emphasis is placed on the appropriateness of its replacement by "Culture Studies on Everyday Life", which would open new opportunities in the structural and thematic content of this discipline and would contribute to the formation of its own specifics in presenting the everyday life phenomenon, focused not on the boundless world of factuality or as a certain normativeness of everyday life, but on a conceptual view of its content and essence, the search for certain patterns in long-term historical durations, the change of which causes profound structural changes in human community as a whole.

Key words: the culture of everyday life, the discipline structure, the discipline content, everyday life structures, culture studies on everyday life.

В. Г. Нападистая, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

КУЛЬТУРА ПОВСЕДНЕВНОСТИ: К ПРОБЛЕМЕ ЛОГИКИ СТРУКТУРЫ И СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ. ЧАСТЬ II

Рассмотрена логика структурирования и содержательного наполнения учебной дисциплины "Культура повседневности", определяемая как сложностью и многогранностью самого феномена повседневности, так и междисциплинарностью методологических оптик ее исследования, разнообразием используемого теоретического инструментария, что, в свою очередь, обуславливает многозначность взглядов на саму сущность феномена повседневности и ее составляющие. Во второй части статьи предметом рассмотрения стали характерные признаки повседневного и его оппозиционные миры, что помогает обрисовке границ мира повседневности, а также структура повседневности и их фактологически-смысловому наполнению. В частности, тело человека и техники тела в контексте повседневных практик; дом и поселение как организованное и упорядоченное пространство течения повседневной жизни; питание в различных режимах гастрономических практик; одежда и ее социально-стратификационная роль в повседневной жизни; эмоциональные, нормативно-регламентирующие и ценностные основы взаимоотношений в семейном кругу. Проблематизируется само название учебной дисциплины "Культура повседневности". Акцентируется внимание на уместности ее замены на "Культурологию повседневности".

Ключевые слова: культура повседневности, структура учебной дисциплины, содержание учебной дисциплины, структуры повседневности, культурология повседневности.